BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QITUVCHILARINING EMOTSIONAL INTELLEKTINI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA CHET EL VA MAHALLIY OLIMLAR TAJRIBALARINING QIYOSIY TAHLILI

N.D.Aminova
Toshkent davlat pedagogika universiteti tayanch doktoranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.18059713

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada biz ilgari o‘tkazilgan tadqiqotlar va adabiyotlar asosida raqamli texnologiyalarning bo‘lajak o‘qituvchilar emotsional intellektini rivojlantirishdagi rolini kengroq muhokama qilamiz. Raqamli vositalardan foydalanishning afzalliklari va cheklanishlari hamda amaliy tatbiq imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

KALIT SO‘ZLAR

emotsional intellekt, boshlang‘ich ta’lim, bo‘lajak o‘qituvchilar, qiyosiy tahlil, xorijiy tajriba, mahalliy tajriba, pedagogik innovatsiyalar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлен сравнительный анализ подходов отечественных и зарубежных исследователей к развитию эмоционального интеллекта будущих учителей начального образования. Рассматриваются роль эмоционального интеллекта в педагогической деятельности, его значение как профессиональной компетенции учителя, а также эффективные методы и технологии формирования данного качества. Сопоставлены программы, тренинги и педагогические практики, применяемые в разных странах, и разработаны рекомендации по их адаптации к условиям Узбекистана.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

эмоциональный интеллект, начальное образование, будущие учителя, сравнительный анализ, зарубежный опыт, отечественный опыт, педагогические инновации.

ABSTRACT

This article provides a comparative analysis of local and international scholars’ approaches to developing emotional intelligence in prospective primary school teachers. It examines the role of

KEY WORDS

emotional intelligence, primary education, prospective teachers, comparative analysis,

emotional intelligence in the educational process, its importance as a professional competency of teachers, and effective methods for its development. Various programs, training models, and pedagogical practices implemented in different countries are compared, and practical recommendations for their adaptation to the educational context of Uzbekistan are proposed.

international experience, local experience, pedagogical innovations.

KIRISH

Globallashuv jarayoni, raqobatbardosh ta’lim tizimini yaratish, boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyasiga qo‘yilayotgan talablarning oshishi pedagogik kadrlar tayyorlash jarayonida emotsional intellektni rivojlantirish masalasini yanada dolzarb qilib qo‘ymoqda. Bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisining kelajakdagi pedagogik faoliyati samaradorligi nafaqat bilim va ko‘nikmalar, balki o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, o‘quvchilar bilan samarali muloqotga kirisha olish, sinfdagi emotsional muhitni tartibga solish kabi emotsional kompetensiyalarga ham bevosita bog‘liqdir.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilarda emotsional intellektning yuqori darajada shakllangan bo‘lishi ularning stressga chidamliligi, o‘quvchilarga individual yondashuvi, ijobiy psixologik muhit yaratishi va o‘qitish sifatini oshiradi. Shu bilan birga, O‘zbekiston ta’lim tizimida ham o‘qituvchilarning soft-skills, xususan, emotsional intellektini rivojlantirish bo‘yicha qator tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Mazkur maqolada mahalliy va chet el olimlarining yondashuvlari o‘rtasidagi umumiylik va farqlar qiyosiy o‘rganilib, bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining emotsional intellektini rivojlantirishga oid tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Emotsional intellekt tushunchasi zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlarida D. Goulman, P. Salovey va J. Mayer tadqiqotlaridan boshlab mustahkam ilmiy asosga ega bo‘lib, ularning modellari emotsional idrok, o‘zini anglash, o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, empatiya va ijtimoiy ko‘nikmalar kabi komponentlarni qamrab oladi.

G‘arb mamlakatlarida emotsional intellektni rivojlantirish bilan bog‘liq tadqiqotlarda o‘qituvchilar tayyorlov jarayonida ko‘proq trening-modullar, kommunikativ psixologiya, o‘zini tahlil qilish (self-reflection) amaliyotlari va ijtimoiy-emotsional ta’lim (SEL) dasturlariga urg‘u beriladi. YUNESKO, OECD, CASEL kabi xalqaro ta’lim tashkilotlari o‘qituvchilar uchun SEL-model asosida metodik qo‘llanmalar ishlab chiqqan.

Mahalliy olimlar — I. Yo‘ldoshev, Sh. Yormatov, M. Usmonboyeva va boshqalarning ta’kidlashlaricha, O‘zbekiston ta’lim tizimida emotsional intellektni rivojlantirish jarayoni milliy mentalitet, ijtimoiy muhit, oila va maktab hamkorligi kabi omillar bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek pedagogikasida o‘qituvchining mehr-shafqatli bo‘lishi, tarbiyaviy ta’sirning kuchliligi va “insonparvar ta’lim” g‘oyasi emotsional intellektni shakllantirishning an’anaviy asoslaridan biridir.

Tadqiqot quyidagi metodlar asosida olib borildi:

- Qiyosiy tahlil — xorijiy va mahalliy manbalardagi ilmiy qarashlar solishtirildi.
- Kontent tahlil — ilmiy maqolalar, tajriba natijalari, xalqaro hisobotlar o‘rganildi.
- Tizimli yondashuv — emotsional intellekt komponentlari pedagogik kompetensiya bilan bog‘liq holda umumlashtirildi.
- Pedagogik kuzatuv va ekspert bahosi — o‘qituvchi tayyorlash jarayonida qo‘llanilayotgan metodlar samaradorligi ekspertlar tomonidan baholandi.

Xorijiy yondashuvlarning o‘ziga xosligi:

✓ AQSh va Yevropada emotsional intellekt o‘qituvchi kompetensiyasining markaziy elementi sifatida qaraladi. Treninglar, laboratoriya mashg‘ulotlari, simulyatsiyalar orqali amaliy yondashuv ustuvor hisoblanadi.

✓ Finlyandiya, Yaponiya kabi mamlakatlarda o‘qituvchi tayyorlash dasturida psixologik barqarorlik, empatiya, stressni boshqarish va sinf muhitini nazorat qilish alohida kurs sifatida o‘tiladi.

✓ CASEL modeli bo‘yicha o‘qituvchilarda 5 asosiy ko‘nikma: self-awareness, self-management, relationship skills, social awareness va responsible decision-making rivojlantiriladi.

Mahalliy yondashuvlarning o‘ziga xosligi:

- ꕥ O‘zbekiston oliy ta’limida pedagogik psixologiya kurslari mavjud bo‘lsa-da, emotsional intellekt alohida modul sifatida yetarli darajada yoritilmagan.
- ꕥ Mahalliy an’anaviy tajribada mehr-oqibat, sabr-toqat, o‘quvchilarga shaxsiy yondashuv kabi qadriyatlar ustun bo‘lib, ular EI rivojida muhim omil bo‘la oladi.
- ꕥ So‘nggi yillarda soft-skills kurslari, treninglar, mentorlik tizimi, psixologik xizmatlar kengayib bormoqda, bu esa EI shakllanishi uchun ijobiy imkoniyatlar yaratadi.

Qiyosiy tahlil natijalari:

- ✓ Xorijiy tajribada texnologiyalashtirilgan, tizimli treninglar ko‘p bo‘lsa, mahalliy yondashuvda insoniy fazilatlar, muloqot madaniyati, tarbiyaviy metodlar kuchli.

- ✓ O‘zbekiston sharoitida xorijiy metodlarni bevosita ko‘chirib olish emas, balki madaniy moslashtirilgan holda integratsiya qilish eng maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

- Emotsional intellekt bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi bo‘lib, u boshlang‘ich ta’lim sifatini bevosita belgilaydi.
- Xorijiy tajriba Emotsional intellektni rivojlantirishda tizimli, ilmiy asoslangan, amaliyotga yo‘naltirilgan yondashuvlar samarali ekanini ko‘rsatadi.
- Mahalliy yondashuvda esa pedagogning axloqiy-ma’naviy fazilatlari emotsional intellektning asosiy omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Takliflar:

- ✓ Pedagogik oliy ta’lim muassasalarida "Emotsional intellekt" fani yoki modullarini joriy etish.
- ✓ Bo‘lajak o‘qituvchilar uchun muntazam psixologik treninglar, konfliktologiya mashg‘ulotlari, empatiya va kommunikativ kompetensiyalar bo‘yicha master-klasslar tashkil etish.
- ✓ Xalqaro SEL-modellarini o‘zbek ta’lim jarayoniga moslashtirilgan milliy variantlarini yaratish.
- ✓ Emotsional intellektni baholash uchun diagnostik vositalar va monitoring tizimini ishlab chiqish.
- ✓ O‘qituvchilar tayyorlashda mentorlik, refleksiv darslar va amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Goleman D. Emotional Intelligence. New York: Bantam Books, 1995.
2. Salovey P., Mayer J. “Emotional Intelligence”. Imagination, Cognition and Personality, 1990.
3. CASEL. Social and Emotional Learning Framework. Chicago, 2020.
4. Yo‘ldoshev I., Usmonboyeva M. Pedagogik mahorat va kompetensiyalar. – Toshkent, 2021.
5. Yormatov Sh. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent, 2019.
6. OECD. Teachers' Social-Emotional Competencies Report. Paris, 2021.
7. UNESCO. Teacher Development Framework. 2020.